

Ἴδου πῶς περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ διαλεκτικὴν πράξιν μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὸ «Κομμουνιστικὸν Μανιφέστο» :

2. «Ὅλη ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἕως σήμερον εἶνε μία ἱστορία πάλης τάξεων. Ἐλεύθεροι καὶ σκλάβοι, πατρῖκοι καὶ πληθεῖται*, βαρῶνοι καὶ δουλοπάριοι**, μαστόροι καὶ καλφάδες***,— με

* Πατρῖκοι καὶ πληθεῖται· οἱ πατρῖκοι ἀποτελοῦσαν κληρονομικὴν προνομιοῦχο τάξιν τῆς ἀρχαίας Ρώμης καὶ εἶχαν ὅλες τὰς τιμὰς, τὰ ἀξιώματα καὶ τὰς δημόσιαις γαίαις, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχαν ἀποκλεισθεῖ οἱ πληθεῖται, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν λαϊκὴν τάξιν· οἱ ἀδιάκοποι πόλεμοι, ἡ φτώχεια ποὺ ἐρχόταν ἀπ' αὐτοῦς, τὸ σκληρὸ τῶν νόμων καὶ ἡ ἀύθαιρσία τῶν ἀρχόντων, προκαλοῦσαν πάντοτε ἀγῶνας καὶ πάλιν μεταξὺ τῶν δύο τάξεων.

** Βαρῶνος καὶ δουλοπάριοκος· οἱ βαρῶνοι εἶταν εὐγενεῖς ἀνεξάρτητοι, ὑποτελεῖς μόνον στὸ βασιλεῖα ἢ τὸν αὐτοκράτορα, ἀπὸ τὸν ὅποιον πέρναν γαίαις· οἱ δουλοπάριοκοι εἶταν ἡ τάξιν τῶν ὑποτελῶν, σχεδὸν δοῦλοι κατὰ τὸν μεσαιῶνα· ἀνῆκαν σ' ἕνα κύριον ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐξαρτῶντουσαν καὶ στὸν ὅποιον εἶχαν ὑποχρεώσεις καὶ ἀποτελοῦσαν ἀναπόσπαστον μέρος τῶν κτημάτων ποὺ καλλιεργοῦσαν· τοὺς ἀγόραζαν μαζὺ μετὰ τὰ κτήματα.

*** Μάστορας καὶ κάλφας· ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ τὸν μεσαιῶνα ἀνῆκε στίς συντεχνίας τῶν ἐιδικῶν τεχνιτῶν, ὀργανώσεις ποὺ εἶχαν ἐιδικὰ προνόμια καὶ κανονισμοὺς· γιὰ νὰ ἐξασκήσει κανεὶς τὸ ἐπάγγελμα του, γιὰ νὰ γείνει μάστορης, ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἕνα χρονικὸν διάστημα βοηθὸς καὶ νὰ γείνῃ δεκτὸς ἔπειτα ἀπὸ τὴν συντεχνίαν. Δὲν μποροῦσε κανεὶς

μιά λέξη καταπιεσται και καταπιεζόμενοι, ὀρμώντας ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου μέσα σὲ μιὰν ἀδιάκοπη σύγκρουση, διεξάγουσιν μιὰ πάλη πότε σκεπασμένη πότε φανερή· μιὰ πάλη ποὺ πάντοτε κατέληξε εἴτε σὲ μιὰν ἐπαναστατικὴν ἀνατροπὴν ἐλόκληρης τῆς κοινωνίας, εἴτε στὴν καταστροφὴ τῶν δύο συγκρουομένων τάξεων.

Στὶς περασμένες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας, βλέπουμε σχεδὸν παντοῦ τὴν κοινωνία νὰ παρουσιάζει μιὰ πολὺπλοκὴ ὀργάνωση μὲ ξεχωριστὰς τάξεις καὶ βρίσκουμε μιὰ ἱεραρχία τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων. Στὴν ἀρχαία Ρώμη ἔχουμε τοὺς πατρικίους, τοὺς ἱππεῖς*, τοὺς πληβείους, τοὺς σκλάβους· στὸ μεσαίωνα τοὺς κυρίους, τοὺς ἄρχοντες, τοὺς μαστόρους, τοὺς καλφάδες, τοὺς δουλοπαρτίκους καὶ σχεδὸν καθεμιά ἀπ' αὐτὰς τὶς τάξεις ἔχει μιὰ ἰδιαίτερη ἐσωτερικὴ ἱεραρχία.

3. Ἡ νεώτερη κοινωνία, ἡ ἀστικὴ κοινωνία, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ πέσιμο τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας

νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμά του παρὰ μὲ τοὺς ὄρους τῆς συνάτεχνιας, οὔτε μποροῦσε νὰ ἀλλάξῃ ἐπάγγελμα· οἱ μαστόροι εἶχαν διάφορα προνόμια ἀπέναντι τῶν καλφάδων, οἱ ἔποιοι εἶχαν ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῶν μαστόρων τους.

* Ἰππεῖς· ἡ τάξη ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν στὴν ἀρχὴ οἱ πλουσιώτεροι πατρικιοὶ τῆς ἀρχαίας Ρώμης καὶ στὴν ἐποχὴ ἔπειτα μπλίνγκε καὶ πληβεῖοι· ἡ τάξη τῶν ἱππέων εἶχε ἰδιαίτερα πολιτικὰ προνόμια ἀποτελοῦσα τὴν ἑφιππη ὑπηρεσία.

Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς

νίας* δὲν κατάργησε τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῶν τάξεων. Ἐφερε μόνο στὴ θέσῃ τῶν παλιῶν, νέες τάξεις, νέους τρόπους καταπιέσεως, νέες μορφές πάλης.

Ἡ ἐποχὴ μας, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἔχει μολαταῦτα ἓνα ξεχωριστὸ γνῶρισμα: ἔχει ἀπλοποιήσει τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῶν τάξεων. Ὁλοένα ἡ κοινωνία ὁλόκληρη διαιρεῖται σὲ δύο μεγάλα ἐχθρικά στρατόπεδα, σὲ δύο μεγάλες τάξεις κατ' εὐθεΐαν ἀντιμέτωπες: τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ τὸ προλεταριάτο.

Οἱ δουλοπάροικοι τοῦ μεσαιῶνος ἐγέννησαν τοὺς ἀστικούς τῶν πρώτων κοινοτήτων· ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀστικὴν τάξιν τῶν κοινοτήτων ἀναπτύχθησαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς νεώτερης ἀστικῆς τάξεως.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς, ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς ἐδόσανε νέο ἔδαφος στὴν ἀστικὴν τάξιν ποὺ γεννιότανε. Ἡ ἀγορὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, ἡ κατάληψη τῆς Ἀμερικῆς, οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὶς ἀποικίες, ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μέσων τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ γενικῶς τῶν ἐμπορευμάτων

* Φεουδαρχικὴ Κοινωνία* στηριζόντανε στὸ σύστημα τῆς φεουδαλικῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὸν μοσαίωνα· στηριζόντανε στὸ σύστημα τοῦ φέουδου· φέουδο εἶταν τὸ μέρος τῶν γαιῶν ποὺ πέρναν οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ αὐτοκράτορα γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους· οἱ ἰδιοκτησίες αὐτὲς τῶν εὐγενῶν καλλιεργότανε ἀπὸ δουλοπάροικους (ἴδε ὑποσημ. ** τῆς σελίδος 80.

ἔδωσανε στὸ ἐμπόριο, στὴ ναυτιλία, στὴ βιομηχανία, μιὰ ὄθησιν ἄγνωστη ἕως τότε καὶ συγχρόνως ἐγληγορέψανε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στοιχείου, ποῦ ὑπῆρχε μέσα στὴν καρδιά τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία γκρεμιζότανε.

4. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτῇ, ὁ φεουδαλικὸς ἢ συντεχνιακὸς τρόπος τῆς βιομηχανίας δὲν ἐπαρκοῦσε πιά στὶς ἀνάγκες, ποῦ ὀλοένα μεγάλωναν μαζί με τὸ ἀνεῖγμα νέων ἀγορῶν. Ἡ χειροτεχνία ἀρχίζει τώρα τὸ ρόλο τῆς. Οἱ συντεχνιάρχες παραμερίστηκαν ἀπὸ τὴ μεσαία βιομηχανικὴ τάξιν, καί, ἀντὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων συντεχνιῶν, ἦρθε ἡ κατανομή τῆς ἐργασίας μέσα στὸ ἴδιο ἐργαστήρι.

Οἱ ἀγορὲς ὅμως δὲν ἔπαψαν νὰ μεγαλώνουν, οἱ ἀνάγκες δὲν ἔπαψαν νὰ αὐξάνουν. Εἶταν ἡ σειρά τῆς χειροτεχνίας νὰ γίνῃ ἀνεπαρκής. Τότε ὁ ἀτμὸς καὶ οἱ μηχανές ἦρθαν νὰ ἐπαναστατήσουν τὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ. Ἡ χειροτεχνία ἄφησε τὴ θέσιν τῆς στὴ μεγάλη νεώτερη βιομηχανία· οἱ μικροαστοὶ βιομήχανοι ὑποχώρησαν μπροστὰ στοὺς ἑκατομμυριαχοὺς τῆς βιομηχανίας, μπροστὰ στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἀληθινῶν βιομηχανικῶν στρατῶν, μπροστὰ στοὺς νεώτερους ἀστούς.

Ἡ ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς εἶχε κάμει δυνατὴ τὴν παγκόσμιαν ἀγορὰν· ἡ μεγάλη βιομηχανία τὴν

ἐπραγματοποίησε. Ἡ παγκόσμια ἀγορὰ ὑπῆρξε γιὰ τὸ ἐμπόριο, γιὰ τὴ ναυτιλία, γιὰ τοὺς δρόμους συγκοινωνίας διὰ ξηρᾶς, ὁ συντελεστής μιᾶς τεραστίας ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐπέδρασε καὶ στὴν αὔξηση τῆς βιομηχανίας καὶ κάθε νέα αὔξηση τῆς βιομηχανίας τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας, τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, σημείωνε ἓνα βῆμα πρὸς τὰ ἔμπρὸς τῆς ἀστικής τάξεως, ἡ ὁποία πολλαπλασίαζε ὀλοένα τὰ κεφάλαιά της κι' ἔσπρωχνε μακρῶς, πρὸς τὰ πίσω, ὅλες τὶς ἄλλες κοινωνικὰς τάξεις, ποὺ εἶταν κατακάθισμα καὶ κληροδότημα τοῦ μεσαίωνος.

5. Βλέπουμε λοιπόν, πῶς ἡ νεώτερη ἀστική τάξις εἶνε προϊὼν μιᾶς μακρᾶς ἐξελίξεως, μιᾶς ὀλόκληρης σειρᾶς ἐπαναστάσεων στοὺς τρόπους τῆς παραγωγῆς καὶ στὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας.

6. Ὁ ρόλος τῆς ἀστικής τάξεως, στὴν ἱστορία ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρῶτο ἐπαναστατικούς. Παντοῦ ὅπου ἡ ἀστική τάξις κατέλαβε τὴν ἐξουσία, ἐγκρέμισε ὅλους τοὺς φεουδαλικούς, πατριαρχικούς, εἰδυλλιακοὺς ὄρους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔσπασε χωρὶς οἶκτο τὰ διάφορα φεουδαλικά δεσμά, ποὺ ἔδεναν τὸν κάθε ἄνθρωπο κάτω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποὺ ἔτυχε νὰ γεννηθῶν ψηλότερα ἀπ' αὐτόν, καὶ δὲν ἄφισε ἄλλο δεσμὸ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸ γυμνὸ συμφέρον, στὸ ὁποῖο τὸ αἶσθημα δὲν ἔχει κανένα μέρος, καὶ τὴ δρασοληψία τῆς πληρωμῆς. Μέσα στὸ παγο-

μένο κύμα του υπολογιστικού εγωϊσμού, επνίξε και την ιερή φρικίαση της εὐσεβείας, την ιπποτικήν ὄρμη και τὴ μικροαστική αἰσθηματικότητα. Μετέτρεψε σὲ ἀνταλλακτικὰς ἀξίες τὴν τιμὴ και τὴν ἀξιοπρέπεια, και στή θέση ὄλων τῶν ἐλευθεριῶν, ποὺ εἶχαν ἄλλοτε ἐπιδιωχθεῖ με τόσο πάθος και εἶχαν τόσο ἀκριδὰ κερδηθεῖ, ἐτοποθέτησε μόνη τὴν ἄψυχη ἐλευθερία τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Μὲ μιὰ λέξη στή θέση τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς σκεπασμένης κάτω ἀπὸ ἓνα ψεύτικο φόρεμα θρησκείας ἢ πολιτικῆς, ἔφερε τὴ φανερὴ, τὴν ἀδιάντροπη, τὴν ἄμεση και κτηνώδη ἐκμετάλλευση.

Ἡ ἀστική τάξη ἔδγαλε τὸ φωτοστέφανο ἀπὸ ὄλα ἐκεῖνα τὰ ἐπαγγέλματα, ποὺ ἔως τότε ὁ κόσμος σεβότανε και ἐθαύμαζε με θρησκευτικὴ λατρεία. Ὁ γιατρός, ὁ δικαστής, ὁ παπᾶς, ὁ ποιητής, ὁ σοφός, ὄλοι ἔγειναν μισθωτοὶ στήν ὑπηρεσία της.

Ἡ ἀστική τάξη ἐξέσκισε τὸν πέπλο τῆς συγκινήσεως και τῆς αἰσθηματικότητος, ποὺ ἐσκέπαζε τὴν οἰκογένεια, και ὁ οἰκογενειακὸς δεσμὸς δὲν ἔγεινε πιά παρὰ μιὰ ὑπόθεση χρήματος.

Ἡ ἀστική ταξε ἔδειξε πὼς ἡ ἐκδήλωση τῆς κτηνώδικης δυνάμεως ἡ ὁποία τόσο θαυμαζότανε στὸ μεσαιῶνα, κατέληξε στήν πιὸ ἀξένοιαστη τεμπελιά. Ἐδειξε, πρᾶμα ποὺ δὲν τὸ εἶχε κάμει κανεὶς πρῶτῆτερά της, τὶ μπορεῖ νὰ κατορθώσει ἡ ἐνεργητικὴ

της τοῦ ἀνθρώπου. Ἔκαμε θαύματα ἐντελῶς ἀλλοιώ-
τικά ἀπὸ τῆς πυραμίδος τῆς Αἰγύπτου, τὰ ρωμαϊκὰ
ὕδραγωγεία καὶ τῆς γοτθικῆς ἐκκλησίας· ἔκαμε ἐκ-
στρατείες ἐντελῶς διαφορετικῆς ἀπὸ εἰσβολῆς καὶ
σταυροφορίας.

7. Πιὰ νὰ ὑπάρξει ὁμοίως ἡ ἀστική τάξις ἔχει ἀνάγκη
ἀπὸ μίαν ἀδιάκοπη μεταμόρφωση τῶν ἐργαλείων τῆς
παραγωγῆς, ἐπομένως καὶ τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς
καὶ τοῦ συνόλου τῶν κοινωνικῶν ὄρων. Ἀπεναντίας,
ἡ ἀδιατάραχτη διατήρησις τοῦ παλίου τρόπου παρα-
γωγῆς εἶταν οὐσιώδης ἔρος τῆς ὑπάρξεως γιὰ ὅλες
τῆς βιομηχανικῆς τάξεως τοῦ παρελθόντος. Ἐκεῖνο
ποῦ ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς ἀστι-
νῆς ἐποχῆς, εἶνε ἡ ἀδιάκοπη ἀνατροπὴ τῆς παραγω-
γῆς, εἶνε ὁ ἀτελείωτος κλονισμὸς ὄλων τῶν κοινωνι-
κῶν ὄρων, εἶνε ἡ αἰώνια ἀβεβαιότης καὶ κίνησις. Τὰ
κοινωνικὰ δεσμά, ἀπείραχτα ἕως τότε μέσα στὴ
σκουριά τους, μὲ τὴ συνοδεία τους ἀπὸ ιδέας καὶ πα-
ραδόσεις ἀρχαῖες καὶ σεβαστές, συντρίβονται τώρα.
Ἄλλὰ καὶ ὁ νέος σχηματισμὸς τῆς κοινωνίας παλιώ-
νει πρὶν ἀκόμα βρεῖ καιρὸ ἀρκετὸ γιὰ νὰ θεμελιω-
θεῖ στερεά. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀκινήσιας καὶ τῆς μονι-
μότητος διαλύεται, ὡς καπνός, καθεὶ, ποῦ εἶταν ἱερὸ
βρίσκειται ταπεινωμένο καὶ εἶνε πιά ἀνάγκη οἱ ἀν-
θρώποι νὰ ἀντιμετωπίσουν μὲ τὸ καθαρὸ μάτι τῆς

πραγματικότητας τήν ανθρώπινη ζωή και τις ανθρώπινες σχέσεις.

8. Ἡ ἀνάγκη, ποῦ ἔχει ἡ ἀστική τάξη νανοίξει στα προϊόντα της νέες ἀγορές ὀλοένα πειὸ μεγάλες, τὴ σπρώχνει σ' ἓνα ἀφηνιασμένο ὁρόμο ἀπάνω σὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς σφαίρας. Τῆς χρειάζεται νὰ χωθῆ παντοῦ, νὰ ἐγκατασταθῆ παντοῦ, νὰ ἀπλώσει παντοῦ τὸ δίχτι τῶν ἀνταλλαγῶν της.

Μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, ἡ ἀστική τάξη ἐπέβαλε τὴν κοσμοπολιτικὴ μορφή στὴν παραγωγή και στὴν κατανάλωση ὄλων τῶν χωρῶν. Ἀφαίρεσε ἀπὸ τὴ βιομηχανία τὴν ἐθνικὴ της ἐκδήλωτη, πρῶτα ποῦ λύπησε πολὺ τοὺς ἀντιδραστικούς. Οἱ παλιές ἐθνικὲς βιομηχανίες ἐκμηδενίστηκαν, και ἡ καταστροφή τους ἐξακολουθεῖ κάθε μέρα. Παραχωροῦν τὴ θέση τους σὲ νέες βιομηχανίες τῶν ὀποίων ἡ παραδοχή εἶναι γιὰ ὄλους τοὺς πολιτισμένους λαοὺς ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, σὲ βιομηχανίες, ποῦ παράγουν ὄχι πιά μὲ ἐγχώριες πρῶτες ὕλες, ἀλλὰ μὲ πρῶτες ὕλες παρμένες ἀπὸ τοὺς πειὸ μακρυνοὺς τόπους και οἱ ὀποῖες παράγουν ὄχι πιά μόνο γιὰ τὴν ἐγχώρια κατανάλωση, ἀλλὰ γιὰ τὸν κόσμο ὀλόκληρο. Οἱ παλιές ἀνάγκες, γιὰ τις ὀποῖες ἀρκοῦσαν τὰ ἐθνικὰ προϊόντα, ἔκαμαν τόπο σὲ νέες ἀνάγκες, ποῦ ἀπαιτοῦν γιὰ τὴν ἱκανοποίησή τους τὰ προϊόντα τῶν πειὸ μακρυνῶν χωρῶν και κλιμάτων. Οἱ παλιὰ

φραγμοί, πού ὀχυρωνότανε πίσω τους ἢ μοναχική καὶ εὐτυχισμένη εἰρήνη ὑπάρξεων τοπικῶν καὶ ἐθνικῶν, γκρεμίστηκαν τώρα μπροστά στο ἀτέλειωτο πολύπλοκο σύστημα τῶν ἀνταλλαγῶν, πού δημιουργοῦν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν μιὰ στενὴ καὶ πολύπλοκη ἀλληλοεξάρτηση. Ἡ ὕλική παραγωγή, ἢ πνευματικὴ παραγωγή γίνονται διεθνεῖς. Τὰ πνευματικὰ ἔργα πού παράγει κάθε ἔθνος εἶναι κοινὸ ἀγαθὸ γι' ὅλα. Ἀπὸ τὰ ἀποκλειστικὰ καὶ περιορισμένα ἔργα πού γράφτηκαν γιὰ ἓνα μόνο λαό, ἀπὸ τις τόσες ἐθνικὲς καὶ τοπικὲς φιλολογίαις γεννιέται μιὰ παγκόσμια φιλολογία.

9. Τελειοποιώντας μὲ μιὰ θαυμαστὴ ταχύτητα τὸ σύνολο τῶν ὀργάνων τῆς παραγωγῆς, κάνοντας τις συγκοινωνίες ἀσυγκρίτως εὐκολώτερες, ἢ ἀστική τάξη φέρνει παντοῦ τὸν πολιτισμὸ ἐκεῖ πού ἐπικρατοῦσε πρῶτα ἢ βαρβαρότης. Τὰ φτητὰ της προΐδοντα εἶνε τὸ βαρὺ πυροβολικὸ πού γκρεμίζει ὅλα τὰ Κινέζικα τείχη, καὶ ἀναγκάζει τοὺς βαρβάρους τοὺς πειρὸ πολὺ ποτισμένους μὲ τὸ μῖσος κατὰ τοῦ ξένου, νὰ συνθηκολογήσουν. Ὑποχρεώνει ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου νὰ παραδεχτοῦν, ἂν δὲν προτιμοῦν τὴν καταστροφή, τὸ δικὸ της τρόπο στὴν παραγωγή· τὰ ὑποχρεώνει νὰ δεχτοῦν αὐτὸ πού ὀνομάζεται πολιτισμὸς, δηλαδὴ νὰ γίνουν κι' αὐτὰ ἀστικά. Μὲ μιὰ λέξη, δημιουργεῖ ἓναν κόσμον σὲ ὅλα ὅμοιο μ' αὐτὴν.

10. Ἡ ἀστική τάξη ἔκαμε τὴν πόλη κυρίαρχη ἀπάνω στὰ χωράφια. Δημιούργησε τεράστιες πόλεις, αὔξησε τὸ πληθυσμὸ τους ἄπειρες φορές περισσότερο ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τῆς ἐξοχῆς καὶ ἀπέσπασε ἓνα σημαντικό μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκὴ ἀγροτική ζωὴ. Καί, ὅπως ὑπέταξε τὴν ἐξοχὴ στὴν πόλη, ἔτσι ἐξάρτησε καὶ τὶς βάρβαρες ἢ σχεδὸν βάρβαρες χῶρες ἀπὸ τὶς πολιτισμένες χῶρες, τοὺς λαοὺς τῶν χωρικῶν ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῶν ἀστῶν, τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τὴ Δύση.

11. Ἡ ἀστική τάξη σταμάτησε καὶ κάθε μέρα σταματᾷ περισσότερο τὸ κομμάτισμα τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τῆς ἰδιοκτησίας, τοῦ πληθυσμοῦ. ἔχει συσσωρεύσει τὸν πληθυσμὸ, ἔχει κεντρικοποιήσει τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, ἔχει συγκεντρώσει τὴν ἰδιοκτησία μέσα εἰς λίγα χέρια. Μοιρατὸ ἐπακολούθημα εἶταν ἡ πολιτικὴ συγκέντρωση. Οἱ ἀνεξάρτητες ἐπαρχίες, μόλις συνδεόμενες μεταξύ τους, ἔχοντας ἢ καθεμιὰ τὰ συμφέροντά της, τὴ νομοθεσία της, τὴν Κυβέρνησή της, τοὺς φόρους της, συσφιχτηκαν καὶ ζυμώθηκαν τώρα σ' ἓνα ἔθνος μὲ ἐνιαία κυβέρνηση, ἐνιαία νομοθεσία, ἓνα ὁμαδικὸ συμφέρον τάξεως, ἓνα ἐνιαίον φορολογικὸ σύστημα.

13. Εἶδαμε πῶς, ἀπὸ τὴ φεουδαλικὴ κοινωνία γεννήθηκαν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταγωγῆς ποὺ ἔκαμαν δυνατὸ τὸ σχηματισμὸ τῆς

ἀστικής τάξεως. Είδαμε, ότι, όταν αὐτοὶ οἱ τρόποι τῆς παραγωγῆς καὶ αὐτὰ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας ἔφτασαν σὲ ἓνα ὠρισμένο σημεῖο τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἀναπτύξεώς τους δὲν μπορούσαν πιά νὰ συμβιβάσθουν μὲ τοὺς ὄρους παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς τῆς φεουδαλικῆς κοινωνίας, μὲ τὴ φεουδαλικὴ ὀργάνωση τῆς γεωργίας καὶ τῆς χειροτεχνίας, μὲ μιὰ λέξη, μὲ τὸ φεουδαλικὸ σύστημα τῆς ἰδιοκτησίας. Ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα σκλαδώνει τὴν παραγωγή ἀντὶ νὰ τὴν βοηθάει. Κάθε του ἐκδήλωση εἶναι καὶ μιὰ ἀλυσίδα γιὰ τὴν παραγωγή. Ἐπρεπε αὐτὲς αἱ ἀλυσίδες νὰ συντριβοῦν: καὶ ἡ συντριβὴ τους δὲν ἄργησε.

Ἀπάνω στὰ συντρίμματα αὐτοῦ τοῦ καθεστώτος ἐγκατεστάθηκε τὸ καθεστῶς τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ μὲ τοὺς πολιτικοὺς καὶ κοινωνικοὺς θεσμοὺς, ποὺ πηγάζουν ἀπ' αὐτόν, μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ παντοδυναμία τῆς ἀστικής τάξεως.

16. Μὲ τὴ νεώτερη βιομηχανία, τὸ μικρὸ ἐργαστήρι τοῦ πατριαρχικοῦ τεχνίτη* μεταμορφώθηκε

* Πατριαρχικὸς τεχνίτης* πατριαρχικὸς βίος λέγεται ὁ κατὰ οἰκογένειες βίος τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς* στὶς οἰκογένειες αὐτὲς κυρίαρχος εἶταν ὁ πατέρας καὶ ὑπῆρχε ἀπόλυτος σεβασμὸς καὶ ὑποταγὴ σ' αὐτόν* συνήθως ὁ πατέρας τῆς οἰκογένειας βοηθότανε στὴ δουλειά του τοῦ μικροῦ τοῦ ἐργαστηρίου ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας* ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή γινόντανε τότες στ' ἀνεξάρτητα αὐτὰ μικρὰ

στὸ μεγάλο ἐργοστάσιο τοῦ βιομηχάνου κεφαλαιού-
χου. Πλήθη ἐργατῶν, στριμωγμένων στὸ ἐργοστάσιο,
ὀργανώνονται στρατιωτικά. Εἶνε οἱ ἀπλοὶ στρατιῶ-
τες τῆς βιομηχανίας, καὶ ὑπάρχει μία ὁλόκληρη ἱε-
ραρχία ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀξιωματικῶν γιὰ νὰ τοὺς
ἐπιδλέπουν. Δὲν φτάνει, ποὺ εἶνε οἱ δοῦλοι τῆς ἀστι-
κῆς τάξεως, τοῦ ἀστικοῦ Κράτους. Κάθε μέρα καὶ
κάθε ὥρα εἶνε ὑποδουλωμένοι στὴ μηχανή, στὸν ἐπι-
στάτη, πρὸ πάντων στὸν ἴδιο τὸν ἀστὸ ἐργοστασι-
άρχην. Ταπεινός, μισητός καὶ ἀνυπόφορος δεσποτι-
σμός, ποὺ δείχνει ὁλοένα πειρὸ φανερὰ τὸ μοναδικό
του σκοπὸ, τὸ κέρδος.

17. Ὅσο λιγότερη ἰκανότητα καὶ φυσικὴ δύναμη
ἀπαιτεῖ ἡ δουλειὰ τῶν χεριῶν (καὶ ἀπαιτεῖ ὁλοένα
λιγότερη ὅσο ἀναπτύσσεται ἡ νεώτερη βιομηχα-
νία), βλέπουμε τὴ δουλειὰ τῶν γυναικῶν νὰ ἀντι-
καθιστᾷ τὴν ἀνδρικήν δουλειάν. Οἱ διαφορὲς φύλου
καὶ ἡλικίας δὲν ἔχουν πιά κοινωνικὴ σημασία γιὰ
τὴν ἐργατικὴν τάξην. Οἱ ἐργάτες δὲν εἶνε πιά παρὰ
ὄργανα τῆς δουλειᾶς, ποὺ τὰ ἐξοδα τῆς συντηρήσεώς
τοὺς διαφέρουν ἀναλόγως φύλου καὶ ἡλικίας.

18. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ τελειώσῃ ἡ ἐκμετάλ-
λευση τοῦ ἐργάτη ἀπὸ τὸν ἐργοστασιάρχην, καὶ πλη-
ρωθῇ τὸ μεροκάματο μὲ πρόσβαρη μονέδα, ἡ ἐκμε-

ἐργαστήρια στὰ ὁποῖα κυρίαρχος εἶταν ὁ πατέρας, ὁ πατριάρ-
χικὸς τεχνίτης.

τάλλευση πάλι δὲν τελείωσε. Ἀμέσως τρέχουν τὰ ἄλλα εἶδη τῶν ἀστῶν, ὁ ἰδιοχτήτης, ὁ ἔμπορος, ὁ ἐνεχυροδανειστής, κ.λ.π., ποῦ γδέρνουν τὸν ἐργάτη». («Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο». Ἔκδ. Σοσιαλ. Ἔργ. Κόμματος. — Ἀθήναι 1919, σελ. 24—33).

Ἔτσι, καθὼς εἶδαμε, τὸ οἰκονομικὸν φαινόμενον, οἱ οἰκονομικοὶ ὄροι τῆς κοινωνίας, καθωρισμένοι ἐκ τῶν τεχνικῶν ὄρων καὶ σχέσεων τῆς παραγωγῆς, καθορίζουν καὶ τὰ ἄλλα κοινωνικὰ φαινόμενα.

Νά, τὸ οἰκογενειακὸν φαινόμενον, τὸ ἀρχαιότερον ὄλων παίρνει τὴ μορφή του ἀνάλογα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν οἰκονομικῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Αἱ πρῶται κοινωνίαι τοῦ φυσικοῦ, πρωτογόνου, αὐτομάτου κομμουνισμοῦ δὲν γνωρίζουν τὴν οἰκογένειαν. Σιγά-σιγά ἡ συνεργασία ποῦ ἐπιβάλλουν οἱ οἰκονομικοὶ ὄροι τῆς παραγωγῆς δημιουργεῖ τὴν πολυγαμικὴν οἰκογένειαν. Ὅταν ἡ παραγωγή ἔχει οἰκογενειακὴ κομμουνιστικὴ μορφή ὁ ρόλος τῆς διευθύνσεως πέφτει στὴ γυναῖκα, γιατί ὁ ἄνδρας πολεμᾷ ἢ κυνηγᾷ. Τότες ἡ κοινωνία εἶνε μητριαρχικὴ, ἡ γυναῖκα κυριαρχεῖ. Ἄλλ' αὐτὸ βαστᾷ λίγο. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία διαλύει τὸν οἰκογενειακὸ κομμουνισμό, ρίχνει τὴ γυναῖκα ἀπ' τὴ θέση της, τὴν ὑποδουλώνει στὸν ἄνδρα, γεννιέται ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, πολυγαμικὴ στὴν ἀρχή, μονογαμικὴ ἔπειτα· ὁ νεώ-

τερος καπιταλισμός με τὸ προλεταριάτο διαλύει τὴν οἰκογένεια, αὐξάνει τὴν πορνεία, οἱ ἐρωτικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων γίνονται ἐμπόριο, παύουν νὰ ἔχουν τὴν εἰδυλλιακὴν ἐκείνη μορφή ποὺ περιγράφουν τὰ ρομάντζα. *

Τὸ ἠθικὸν φαινόμενον, ἡ ἠθικὴ, ποῖται ὅηλ. πράξεις ἀναγνωρίζονται, ὡς καλαὶ καὶ εἶναι ἐπαινεταὶ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀντιθέτως ποῖται πράξεις θεωροῦνται κακαὶ καὶ προκαλοῦν τὴν κατηγορίαν τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι ἄλλο παρά ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ἠθικὴ ἐξυπηρετεῖ ἓνα πρακτικὸν σκοπὸν, τὴν συντήρησιν καὶ ἁρμονίαν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τοῦτο ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Σπένσερ (Principles of Ethics). Εἰς κοινωνίαν ἐλευθέρας συνεργασίας ἡ ἠθικὴ ἀναπληρῶνει καὶ τοὺς νομικοὺς κανόνας. Εἰς κοινωνίαν (τάξεων χωριστῶν) ἐξαναγκαστικῆς συνεργασίας διὰ τὴν παραγωγὴν (δουλικὴ οἰκονομία, φεουδαλικὴ οἰκονομία δουλοπαροικῶν, ἀστικὴ οἰκονομία ἡμερομισθίων) ἡ ἠθικὴ παίρνει δύο τύπους, καὶ χωρίζεται εἰς διδασκομένην καὶ ἀσκουμένην ἠθικὴν. Ἡ πρώτη ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῆς κρατούσης τάξεως καὶ ἀσφαλίζει τὴν

* Βλ. Φ. Ἐγγελες. Ἡ καταγωγὴ τῆς οἰκογενείας, τῆς ιδιοκτησίας καὶ τοῦ κράτους. — («Κομμουνιστ. Ἐπιθεώρησις», 1-12 Ἰανουαρ.-Δεκεμβρ. 1921). — Α. Μπέμπελ. Ἡ γυνὴ καὶ ὁ Κοινωνισμός. Ἀθήναι 1921 ἐκδ. Χ. Φέξη.

συντήρησιν ὠρισμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἀπέναντι τῶν ἀνατρεπτικῶν του δυνάμεων, ἡ δευτέρα ἀσχεῖται, ὅπου δὲν συγκρούεται μετὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἀμέσως. Ἔτσι λ.χ. σήμερα ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ ἀποπλάνησις κόρης θεωροῦνται κακίαι, ἡ κοινωνία τὰς κατηγορεῖ, τὰ δικαστήρια τὰς τιμωροῦν καὶ ὁμως ὅλη ἡ κοινωνία τὰς διαπράττει. Ἡ ἀστική τάξις ξελαρυγγίζεται ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁμως φωνάζει κατὰ τῶν μικροαστῶν, ποὺ θέλουν νὰ τῆς περιορίσουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς τοκογλυφίας καὶ τῆς αἰσχροκερδείας, διότι τὴν ἐλευθερία τὴν ἐννοεῖ, ὡς ἐλευθερία τῆς ἀστικῆς μόνον τάξεως. Οἱ μικροαστοὶ πάλιν φωνάζουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου καὶ μαζὺ εἶναι σύμφωνοι ὅλοι τους κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ προλεταριάτου νὰ ἀπεργήσῃ καὶ γκρινιάζουν ὀστερικώτατα σὲ κάθε ἀπεργία. Κάθε κοινωνικὴ τάξις ἔχει τὴν ἠθικὴν της, διότι ἔχει καθεμιὰ τὰ ξεχωριστὰ συμφέροντά της. Ὁ μέσος ὁρος τῆς ἐπικρατοῦσης εἰς κάθε τόπον ἠθικῆς εἶναι ἀνάλογος μετὸν μᾶλλον ἐπικρατοῦντα τύπον οἰκονομίας καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν κοινωνικὴν τάξιν. Τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα ἀλλάζουν κατὰ ἐποχὰς καὶ κατὰ λαοὺς μετὰ διάφορον οἰκονομικὸν βίον. Οἱ Ἑσκιμῶσι, λέγει, ὁ Letouineah, ποὺ ζοῦν σὲ φυσικὸν κομμουνισμό δὲν γνωρίζουν

οὔτε τὸ ψέμμα, οὔτε τὴν κλοπὴν, ἐγκλήματα ποτὲ δὲν κάνουν. Τὰ ζῶα, ποὺ πιάνουν εἶναι κοινά. Ἀπαγορευμένας πράξεις καὶ ποινὰς δὲν ἔχουν ἐκτὸς ἀπὸ μίαν: τὴν ἐκ τῆς φυλῆς ἐξορίαν τοῦ μὴ θέλοντος νὰ ἐργασθῆ. Οἱ Φουεγτινοὶ, λέγει ὁ Δάρβιν, δὲν ξεχωρίζουν τὸ δικό σου ἀπὸ τὸ δικό μου. Οἱ ἄρχατοὶ Σπαρτιάτες δὲν θεωροῦν κακὸ πρᾶγμα τὴν κλοπὴν, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀνακαλύπτεται. Ὁ Μωϋσῆς εἶπεν «ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος». Ὁ Χριστὸς εἶπε «καὶ εἴ τις σὲ ραπίσει ἐπὶ τὴν παρεϊάν στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.» Καὶ σήμερα μ' ἔλο τὸ χριστιανικὸ μας πολιτισμὸ ξαναγυρνοῦμε εἰς τὸ Μωυσαϊκὸ νόμο, ποὺ ὁ Χριστὸς ἀπεκήρυξε καὶ ὄχι μόνο ἀποδίδωμε κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ κάτι περσότερο. Στὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο εἶδαμε νὰ ρίχνουν εἰς Γερμανοὶ στὸ Βέλγιο ἑκατομμύρια μικροβίων ἐξολοθρευτικῶν ἀσθενειῶν ἀπάνου σὲ ἄμαχο καὶ φτωχὸ χωριάτικο πληθυσμὸ, ἐπειδὴ οἱ ἄφέντες του εἶχαν βάλει τοὺς στρατεύσιμους ἄνδρες τοῦ χωριοῦ νὰ πολεμήσουν τοὺς Γερμανοὺς, ποὺ παραβίασαν τὴν οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου. Κι' ἀκόμα ὁ Χριστὸς εἶπε «ὁ μὴ ἐργαζόμενος μὴ ἐσθιέτω.» Καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία σηκώνεται κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ, ποὺ θέλει νὰ καθάρσει τὴν κοινωνία ἀπὸ τοὺς ἀέργους κεφαλαιοκράτες. Ὁ ἀεργὸς φτωχὸς περιφρονεῖται ἀπὸ τὸν

πλούσιο μέτοχο τῆς Τραπεζῆς, ποῦ εἶναι αἰωνίως ἄεργος. Καί μάλιστα καταδιώκεται καί ἀπό τήν ἀστυνομία, ποῦ φυλάει μέ τοὺς φτωχοὺς στρατιῶτες καί χωροφύλακες τὰ χρηματοκιβώτια τοῦ πλουσίου. Αὐτὰ ἄρκοῦν γιά νά φανῆ ἂν μποροῦν αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι νά εἶναι ἀνεξάρτητοι τῶν οἰκονομικῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς συγκροτήσεως κάθε ἐποχῆς.

Ἀλλά καί τὸ νομικὸν φαινόμενον, ἡ νομικὴ συνείδησις, αἱ νομικαὶ πράξεις, ἤτοι τὸ φαινόμενον κατὰ τὸ ὅποιον ἡ κοινωνία ἀναγνωρίζει πράξεις ὡς ἀπαγορευόμενας καί ἐπιβάλλει ποινάς, ἐξελίσσεται κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ οἰκονομικοῦ φαινομένου. Οἱ νομικοὶ θεσμοὶ ἀκολουθοῦν μάλιστα τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα, ποῦ διδάσκονται σὲ κάθε ἐποχῇ. Αἱ πράξεις ποῦ θεωροῦνται ἐκάστοτε ἀπηγορευόμεναι, αἱ νομικαὶ ὑποχρεώσεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅλαι αἱ νομικαὶ σχέσεις, ἡ βάσις τῆς νομικῆς διαρρυθμίσεως, ὅλα αὐτὰ στηρίζονται ἀπάνου στίς οἰκονομικὰς ἀνάγκας κάθε ἐποχῆς καί εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἐπικρατοῦσης εἰς κάθε ἐποχῇ κοινωνικῆς τάξεως*. Κάθε νέα τάξις ποῦ ἐπικρατεῖ ἀνατρέπει τὰς ἰδέας περὶ δικαίου καί συνεπῶς ὅλη τὴ νομικὴ βάσι τῶν θεσμῶν. Πρὸ αἰῶνων ἤδη (1690) εἶπε ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Locke :

* Οἱ νόμοι, λέγει ὁ Μάρξ, εἶνε ἀποτέλεσμα τῶν ὕλικῶν σχέσεων τῆς παραγωγῆς. (Τὸ Κεφάλαιον τόμ. Α'. Τμήμα Ζ', κεφ. 23).